

Henrikas Radauskas. Kn. Apie kūrybą ir save. ~~2002~~
Baltos lankos, 1994. Pirmą kartą publikuota: Vairas,
1937, Nr. 12

[LEVO TOLSTOJAUS
KARAS IR TAIKA]

Netrukus po savo vestuvių (kurios įvyko 1862 metų rudenį) Tolstojus sumano parašyti didelį romaną iš Napoleono karų epochos, kurį parašo per šešerius metus ir kurį vėliau pavadina *Karo ir taikos* vardu. Besigilindamas į minėtąją epochą, Tolstojus atlieka didžiulį paruošiamąjį darbą: kalbasi su dar gyvais žmonėmis, atmenančiais anuos laikus, važinėja pasižiūrėti Borodino lauko (kuriame įvyko garsusis mūšis), tyrinėja archyvus, skaito begalę istorinių ir kitokių knygų, iš kurių, paties Tolstojaus pasakymu, susidarė ištisa biblioteka.

Karo ir taikoje Tolstojus primygtinai reiškia savo istoriosofinę idėją: dideli istoriniai įvykiai pareina ne nuo atskirų, kad ir didelių, asmenybių (pavyzdžiui, karalių, karo vadų ir t.t.), bet nuo tam tikro stichinio prado. Su Tolstojaus istoriosofija galima ir nesutikti, bet kiekvieną pagauna ir įtikina Tolstojaus rašytojo – vaizduotojo ir psichologo – genijus, sukūręs didžiausią naujųjų laikų epą, atskleidęs plačią anos epochos panoramą ir parodęs – iki smulkiusių „sielos krustelėjimų“ – šimtus įvairiausių, tokių individualių, į kits kitą nepanašių, žmonių ir jų likimų.

Levas Tolstojus, *Karas ir taika*: Romanas, t. I–VI, vertė V. Jocaitis, Kaunas: „Šviesos“ knygynas, 1937, 399+447+384+419+302+292 p.

Tiek dėl paties romano. Dabar pažiūrėkime, kaip savo darbą atliko vertėjas – V. Jocaitis. Skaitant vertimą, mums tuoj krinta į akis, kad Tolstojaus aiški, permatoma, lengvos, taisyklingos konstrukcijos frazė vertime neretai pavirsta sunkia, supainiota, šiurkščia, kurią ne visuomet iš karto galime suprasti ir kurioj dažnai tenka čia vienur, čia kitur užkliūti. Taip yra dėl nevykusio atskirų sakinio dalių sugrupavimo, surišimo tarpusavy ir dėl ne visada tinkamos žodžių tvarkos sakiny. Nė kalbėti netenka apie originalo stiliaus, dvasios, savotiško kvėpavimo pagavimą ir perteikimą lietuvių kalba. Tam vertėjas neturi nei pakankamo jautrumo, nei mokėjimo bei žinių. Niekas taip gerai neparodo vertėjo sugebėjimo bei darbo metodų, kaip lyginimas vertimo su originalu. Tad lyginkime ir darykime išvadas.

Visų pirma tenka konstatuoti vertėjo menką rusų kalbos mokėjimą. Tolstojus rašo: „nepavyko pasakyti savo nuomonę“ (*nie udalos' vyskazat' svojo mnienije*), o vertime randame: „negalėjo pasakyti savo abejojimų“ (t. II, p. 163). Galbūt ne kiekvienas iš karto suvoks, iš kur lietuviškame tekste atsirado tie „abejojimai“, ir tik prisiminęs, kad „abejojimas“ rusiškai bus „sommnienije“, o „mnienije“ reiškia „nuomonę“, supras, kad vertėjas dėl tų dviejų rusiškų žodžių panašumo jų neskiria ir todėl rašo absurdą. Kitur vėl Tolstojus kalba apie besiriečiančią (riestą) nosį (*vzdiorgivajuščijsia nos*), o Jocaitis priverčia tą vargšę nosį... virpėti, rašydamas: „virpanti nosis“ (t. I, p. 138). Berods nereikia būti ypatingu fiziologijos žinovu, kad suprastum, jog nosis virpėti negali, kad virpėjimas yra,

taip sakant, priešingas jos prigimčiai. Dar kartą susiduriame su nosim kitoj vietoj, tik čia jau turime reikalo su žodžiu „benosé“. Nataša atbėga pas motiną lėle nešina, ir motina dukteriai sako, kad ji eitų šalin su savo šlykštyne (*podí s svoím urodom*). Jocaitis verčia: „Na, eik, eik tu sau su savo *benose*“ (t. I, p. 78). Kuriais sumetimais vienur lėlei nukertama nosis, jei originale apie tą nosį nė neužsimenama, o kitur nosis verčiama virpėti, – iš kur apskritai kyla tokia vertėjo neapykanta nosims – nežinia. Originale rašoma: „*verpyklos šeimininkas*“ (*choziain priadil'noj masterskoj*), o vertime atsiranda... audykla (t. I, p. 19), nors toliau vertėjas pats kalba apie verpimą. Tolstojus kalba apie *žinomą* kunigaikštį Bolkonskį (*izviestnyj kniaz' Bolkonskij*), kitur apie *garsenybes* (*znamenitosti*), o vertėjas kažkodėl rašo: „*pašauktasis* kunigaikštis Bolkonskis“ (t. I, p. 12) ir „*pašauktos* garsenybės“ (t. I, p. 64). Koku tikslu iškreipiama prasmė, įvedant tą „*pašauktąjį*“, – nežinia. *Nagas* (*nogot'*) Jocaičio paverčiamas *panage* (t. I, p. 307), *ruožuota šerpė* (*polosatyj šarf*) – *margaspalve* kakla juoste (t. II, p. 8), susidomėjęs (*zainteresovannyj*) – sužadintu (t. I, p. 25) ir t.t., ir t.t.

Bet Jocaitis ne tiktai nesuprasdamas originalo klaidingai verčia: vietomis, matyt, norėdamas Tolstojaus tekstą „pagerinti“, padaryti jį „meniškesnį“, vaizdingesnį, vertėjas tyčia prideda šį bei tą nuo savęs arba sąmoningai keičia vieną sąvoką kita. Tolstojus rašo: „*baisų jai jaunuolių*“ (*strašnovo dlia nejo molodovo čeloveka*), o vertėjas: „*baisų jos akimis jaunuolių*“ (t. I, p. 25). Tolstojaus žmogus *beeidamas*

velkasi toliau (*prodolžaja na chodu odevat'sia*), o vertime skaitom: „*vidury aslos* apsirėngdamas“ (t. I, p. 198). Iš kur asla, iš kur vidury, jei originale tepasakyta „*beeidamas*“? Kodėl kitur atsiranda (gatvės) lempų *stiebai* (t. II, p. 200), jei originale tėra „*fonari*“? Kodėl, jei Tolstojus rašo, kad kunigaikštis Andrius *susiraukė* (*pomorščilsia*), reikia nufantazuoti, kad jis suraukė *kaktą* (t. I, p. 192)? Kodėl iš *vienos* kunigaikštytės (vns. kilm.: *kniazny*) reikia padaryti keliąs: „*kunigaikštyčių*“ (t. II, p. 231)? Kodėl Jocaitis mano, kad grovų Rostovų namuose, lyg kokio baudžiauninko pirkelėj, lubos buvo *žemos* (t. III, p. 164), jei Tolstojus rašo tiesiog „*iš po lubų*“ (*iz-pod potolka*; vertimas: „*iš po žemų lubų*“)? Rostovų namuose vertėjas tiktai lubas tepadaro žemesnes, tuo tarpu padoriausius pasauly kunigaikščio Bolkonskio namus jis paverčia... lupanaru. Tolstojus sako, kad prie namų priebučio privažiavo karieta (*k kryl'cu podjechala kareta*), o vertėjas rašo: „*prie viešojo namo priebučio sustojo karieta*“ (t. I, p. 190). Kam reikėjo dorus namus paversti ištvirkavimo vieta? Į visus tuos klausimus (ir į šimtą kitų, kuriuos būtų galima iškelti) neatsakytų turbūt nei pats V. Jocaitis, nei juo labiau nelaimingas vertimo skaitytojas.

O štai dar lietuvių kalbos mokėjimo ir šiaip gražesnių sakinių pavyzdžiai: „jis yra taip doras“ (t. I, p. 7), „buvo taip graži“ (t. I, p. 22), „iš kelionių į savo dvarus jis buvo be galo sužavėtas“ (t. II, p. 370), „priklausė į aukštąją draugiją“ (t. III, p. 62). „O kas yra apie mane kalbėti?“ (t. I, p. 59)

Iš tikro – apie tokį vertimą daug kalbėti netenka.

Kyla tik vienas klausimas: kodėl vertėjas, kuris turi tokius sugebėjimus ir naudojasi tokiais darbo metodais, imasi daryti, tepti ir laužyti didžiausius literatūros šedevrus? Vargu ar jis galėtų versti Bebutovą, Mnišek ar Edgarą Wallace'ą – tokius autorius, kurių sugadinti, rodosi, beveik negalima.

[1937]